

Bevezető

A szerzők a Szegedi Tudományegyetem szociálpolitika mesterképzésének oktatói, akik egy egységes szemléletbeli keretbe foglalt két kötetes munkát készítettek a XIX. és XX. századi magyarországi szociális kérdés témájában.¹ Az első rész egy tanulmánykötet, amit egy szociálpolitikai szöveggyűjtemény tesz teljessé. Koncepciónk az a felismerés formálta, hogy a mindenkori társadalmi viszonyok és folyamatok a politika számára olyan kihívásokat jelentenek, amelyre mind a kormányzati politikának, mind pedig a politikai gondolkodóknak valamiképp reflektálniuk kell. Ennek tartalma részben a szociális problémaérzékelés, részben pedig a rendelkezésre álló reálpolitikai mozgástér, valamint a gazdasági viszonyok függvénye, mint ahogyan hatnak rá a kor nemzetközi folyamatai is. A pragmatikus megfontolásokon túl a szociális elitstratégiák alakulását befolyásolhatják olyan ideologikus előfeltevéseken alapuló célok, amelyek végső soron – irányzatokként más és más – társadalompolitikai keretbe foglalják a mindenkori törekvéseket. Végül a társadalmi beavatkozások megvalósulását és minőségét a korszakokként változó szociálpolitikai eszköz- és intézményrendszer állapota, továbbá a külföldi minták lehetséges alkalmazása is meghatározza. A mindenkori szociálpolitika jelenségeinek megértéséhez végső soron tehát a konkrét szociálpolitikán túlmutató, egy szélesebb – társadalomtörténeti és politikai – kontextus ismerete szükséges.

Kötetünk ezért egyaránt tartalmazza a társadalomtörténeti folyamatok és változások ismertetését, a vizsgált korszakokban az ezekre adott politikai gondolkodásbeli reflexiókat, valamint a szociálpolitika tényleges alakulásának bemutatását. Felépítése kronologikus és tematikus szempontokat követ. Fő fejezeteinek tagolása kronologikus: a dualizmus periódusától kezdődően a Horthy-, majd a Rákosi-korszakon keresztül, a Kádár-rendszerrel bezáróan kíséri végig a szociális kérdés magyarországi alakulását. A nagyobb szerkezeti egységeken belül a szerzők által írt egy-egy társadalomtörténeti, társadalompolitikai és szociálpolitikai tanulmány segíti az éppen vizsgált korszak főbb kérdéseiről való tájékozódást. Ugyanezek az írások megkönnyítik a társadalomtörténeti, társadalompolitikai és szociálpolitikai tudásformák szerveződése közötti különbségek érzékeltetését. A szociálpolitika és társadalompolitika terminológiáit érintő szakmai vitákban nem kívánunk állást foglalni. Kifejezetten törekszünk viszont arra, hogy az olvasók érzékeljék a működésbeli különbséget a politikai rendszer hatalmi logikája és a szociálpolitika szakmai racionalitása között. Elismerjük ugyanakkor, hogy a kettő közötti elvi határvonal meghúzása után a gyakorlati szétválasztásuk számos

1 A kutatás az EFOP-3.5.2.-17-2017-00003 számú, „Duális és gyakorlatorientált felsőoktatási képzések fejlesztése és oktatási innováció a szociális munka és a segítő szakmák terén a Dél-alföldi régióban” című projekt keretében valósult meg

esetben problematikusnak bizonyul. Minden politikai döntés egyben társadalompolitika, mert hatást gyakorol a társadalmi viszonyokra, még ha olykor áttételesen is. A politikai elitstratégiák között azonban igyekeztünk kiemelni azokat a politikai gondolkodásbeli koncepciókat, amelyek kifejezetten a társadalmi viszonyok tudatos átalakítására irányultak. A mindenkori szociális kérdésekkel kapcsolatos prioritások átrendeződése egyértelmű a rendszerváltásokkor tapasztalható elitcserek idején, de találunk példát kormányváltásokhoz kapcsolódó, vagy például a gazdasági lehetőségek változása nyomán bekövetkező rendszerkorrekciókra is. A korszakokon belül törekedtünk megjeleníteni a többdimenziós politikai mezőben jelen lévő, eltérő értékválasztáson alapuló, egymással versengő társadalompolitikai alternatívákat is. Közülük hangsúlyosabban tárgyaltuk azokat, amelyek kormányzati pozícióba kerülve erőteljesebben voltak képesek hatni a szociálpolitika kiemelt céljainak és mozgásterének alakulására.

Szeged, 2019. december

A szerzők